

УДК 321.01+355.01:327

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.65.51>

ВПЛИВ ГІБРИДНИХ ВІЙН НА СТІЙКІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

Марія Поправка

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра політології
вул. Дворянська, 2, 65082, м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0003-6151-8540>*

Статтю присвячено дослідженню впливу гібридних війн на стійкість демократичних інститутів в умовах сучасних геополітичних трансформацій. Актуальність теми обумовлена тим, що гібридна агресія Російської Федерації проти України з 2014 року й особливо після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року виявила нові виміри загроз для демократичних держав. У статті здійснено аналіз понятійно-категоріального апарату концепції «гібридна війна», визначено її ключові складові – інформаційно-психологічні операції, кібератаки, економічний примус, підтримка проксі-сил і дестабілізація суспільно-політичних процесів. З'ясовано, що гібридна війна є особливим типом збройного конфлікту, у якому спостерігається зіткнення симетричних та асиметричних дій, що дає можливість агресору нівелювати конвенційні переваги противника. Розглянуто механізми впливу гібридних загроз на демократичні інститути: підриг довіри громадян до державних структур, ерозія медіапростору через дезінформацію та пропаганду, дискредитація виборчих процесів, розхитування конституційного ладу. На підставі аналізу досвіду України встановлено, що, попри безпрецедентний тиск повномасштабної агресії, ключові демократичні інститути – парламент, уряд, судова система, місцеве самоврядування, громадянське суспільство та медіа – зберегли функціональність і дієздатність. Проаналізовано роль гуманітарної політики як стримуючого фактора гібридної агресії, а також концепцію «національної стійкості» (resilience) як відповідь на гібридні загрози. Досліджено інституційні механізми протидії гібридним загрозам в Україні та в рамках євроінтеграційного процесу. Зроблено висновок про те, що демократична стійкість в умовах гібридної війни забезпечується поданням ефективного інституційного дизайну, консолідації громадянського суспільства та міжнародної підтримки. Запропоновано концептуальну модель зміцнення демократичних інститутів в умовах гібридних загроз.

Ключові слова: гібридна війна, демократичні інститути, інституційна стійкість, інформаційна безпека, Україна, національна стійкість, кібербезпека, дезінформація, демократія в умовах війни.

Сучасний світ переживає переломний момент з погляду безпеки демократичного устрою. Норми, що лежали в основі відносної глобальної стабільності з часів закінчення холодної війни, зазнають системного підригу. Гібридна агресія – передусім з боку Російської Федерації – перетворилася на головний інструмент руйнування демократичних порядків без формального оголошення війни. Україна, що зіткнулася з повним спектром гібридних загроз, починаючи з анексії Криму 2014 року та аж до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, стала своєрідним полігоном для перевірки стійкості демократичних інститутів в екстремальних умовах.

Питання про те, чи здатна демократія вижити та зберегти себе в умовах гібридної агресії, набуло не лише теоретичного, а й гострого практично-політичного виміру. Як засвідчує звіт Democracy Reporting International спільно з Центром політико-правових реформ (2024), Україна, незважаючи на всі виклики й обмеження воєнного стану, зберігає себе як демократична держава [1]. Це робить її досвід безцінним матеріалом для аналізу механізмів забезпечення демократичної стійкості в умовах гібридних загроз.

© Поправка М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Мета статті – дослідити механізми впливу гібридних війн на стійкість демократичних інститутів, виявити вразливості та визначити шляхи їхнього зміцнення на прикладі України.

Відповідно до мети визначені такі завдання: охарактеризувати понятійно-категоріальний апарат концепції «гібридна війна»; проаналізувати механізми руйнівного впливу гібридних загроз на демократичні інститути; оцінити стійкість демократичних інститутів України в умовах повномасштабної агресії; визначити основні фактори та механізми забезпечення демократичної стійкості.

Методологічну основу дослідження становлять системний підхід, порівняльно-політологічний метод, інституційний аналіз та контент-аналіз нормативно-правових актів і наукових публікацій.

Поняття «гібридна війна» не є новим, однак набуло широкого наукового та практичного обігу в контексті російсько-української конфронтації. У загальному сенсі «гібридна війна – це війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором у державі, обраній для агресії, внутрішніх суперечностей і конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії» [2, с. 27]. Як зазначає І. П. Дерев'яноко, гібридна війна є особливим типом збройного конфлікту, в якому спостерігається зіткнення симетричних та асиметричних дій, що дає змогу слабшому нівелювати конвенційні переваги сильнішого [3, с. 7].

О. Волянюк та Я. Дроздук характеризують гібридну війну як багатовимірний конфлікт, що залучає військові, економічні, інформаційні, кібернетичні та психологічні методи впливу і підриває демократичні інституції, поширюючи атмосферу хаосу [4, с. 12]. Ця характеристика є принциповою: гібридна агресія цілеспрямовано атакує інституційну архітектуру держави, а не лише її фізичну або мілітарну спроможність.

В. П. Горбатенко виокремлює ключові характеристики російської моделі «безмежної» гібридної війни: створення квазіреальності закритого типу, підрив легітимності влади в державі-жертві, повзуча територіальна експансія, розмивання відмінностей між станом війни і миром [5, с. 4]. Таке розмивання є свідомою стратегією: нападник уникає формальної правової кваліфікації агресії, що ускладнює консолідований міжнародний спротив.

Є. М. Гарькавий та К. В. Рубель підкреслюють, що гібридна війна в гуманітарній сфері характеризується цілеспрямованим когнітивним впливом на відповідні цільові аудиторії з метою викривлення адекватного сприйняття реальності та порушення діяльності соціальних груп [6, с. 31]. Маніпуляція свідомістю та насадження вигідних агресору наративів стають компонентом конфлікту, рівнозначним за значенням суто воєнним операціям.

Таким чином, структура гібридної загрози охоплює щонайменше п'ять взаємопов'язаних складових: конвенційна і нерегулярна збройна сила; інформаційно-психологічні та когнітивні операції; кібератаки на критичну інфраструктуру; економічний та енергетичний примус; підтримка проксі-сил і внутрішніх дестабілізувальних акторів. Саме поєднання цих складових робить гібридну агресію особливо небезпечною для демократичних інститутів.

Демократичні інститути є особливо вразливими перед гібридними загрозами з кількох структурних причин. По-перше, відкритість і прозорість, що є ключовими цінностями демократії, одночасно створюють вразливості для інформаційних атак. По-друге, плюралізм медіапростору, свобода слова й вираження поглядів надають агресору легальні канали для поширення дезінформації та деструктивних наративів. По-третє, виборчі процеси стають полем маніпуляцій із використанням мікротаргетингу та соціальних мереж.

Виборчі процеси в демократичних державах становлять особливо привабливу мішень для зовнішнього втручання. Відкритість і конкурентність виборів, що є фундаментальними

принципами демократії, водночас створюють системні вразливості, якими активно користуються недемократичні актори. Технологічна революція та масове поширення цифрових комунікацій докорінно змінили характер виборчих кампаній, перетворивши соціальні мережі на ключовий простір боротьби за виборця, а отже, на основне поле гібридних операцій.

Центральним інструментом маніпуляцій став мікротаргетинг – технологія точкового донесення персоналізованих повідомлень до конкретних сегментів виборців на основі великих масивів даних. Збір і аналіз даних із соціальних мереж, мобільних додатків, платформ електронної комерції та публічних реєстрів дає можливість будувати детальні психографічні профілі громадян. На основі цих профілів агресор формує цільові інформаційні впливи: одним виборцям нагнітається страх, іншим – невдоволення владою, третім – апатія та зневіра у виборчому процесі як такому.

Соціальні мережі посідають особливе місце в арсеналі гібридного агресора. Їхні алгоритми, орієнтовані на максимізацію залученості аудиторії, об'єктивно сприяють поширенню емоційно забарвленого, поляризаційного контенту. Фейкові акаунти, ботоферми та скоординовані мережі «тролів» дають змогу штучно підсилювати маргінальні погляди, надаючи їм вигляду масової підтримки. Механізм «ехокамер» і фільтрувальних бульбашок посилює поляризацію, ізолюючи різні суспільні групи в інформаційно несумісних реальностях.

Практика втручання у виборчі процеси охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів. Перший – дискредитація кандидатів і партій через компрометуючі матеріали, сфабриковані або вирвані з контексту. Другий – підрив довіри до самих виборчих процедур: поширення наративів про корупцію виборчих комісій, фальсифікацію голосування, упередженість медіа. Третій – стимулювання абсентеїзму серед прихильників неприйнятних для агресора кандидатів. Четвертий – поляризація суспільства за ціннісними, етнічними, регіональними або класовими лініями з метою унеможливити формування стійкої парламентської більшості.

Серйозною структурною проблемою є відставання правового регулювання від динаміки технологічних змін. Демократичні правові системи побудовані на презумпції добросовісності учасників публічного дискурсу та захисті свободи слова. Ці принципи виявляються суперечливими в умовах систематичних кампаній дезінформації: ефективна боротьба з маніпуляціями нерідко передбачає обмеження, що можуть розглядатися як цензура. Фінансування виборчих кампаній через підставних юридичних осіб, анонімні пожертви та криптовалютні транзакції залишаються майже непідконтрольними в більшості демократій.

Таким чином, виборчі процеси стають не просто об'єктом, а активним інструментом гібридної агресії: використовуючи власні демократичні механізми проти самої демократії, агресор прагне не захопити владу безпосередньо, а зробити демократичне урядування нефункціональним, знецінити виборчі результати в очах суспільства й підрвати легітимність інститутів державної влади як такої. Протидія цим загрозам потребує комплексного підходу, що поєднує технологічні, правові, освітні та дипломатичні інструменти в рамках загальнодержавної стратегії інформаційної стійкості.

Перший механізм впливу – підрив довіри громадян до державних інститутів. Як зазначають С. Дем'янок, О. Злобіна та ін. у колективній монографії «Українське суспільство в умовах війни», вимушена необхідність обмеження окремих демократичних прав в умовах воєнного стану створює ризик ерозії суспільного договору між владою та громадянами [7, с. 15]. Агресор активно використовує ці обмеження як матеріал для пропаганди, зображуючи демократичні обмеження воєнного часу як прояви авторитаризму.

Другий механізм – дезінформаційні кампанії та деструктивний вплив на медіапростір. У звіті «Огляд демократичних інститутів України під час війни» (DRI, ЦППР, РПР, 2024) зазначається, що, попри втрати телеканалів, радіостанцій і друкованих ЗМІ, більшість медіакомпаній не припинили мовлення поблизу зони бойових дій [1]. А втім, систематичне поширення фейків і пропаганди розмиває інформаційну реальність, ускладнює раціональне ухвалення рішень громадянами та підриває довіру до демократичних інститутів.

Третій механізм – кібератаки на критичну інфраструктуру та державні системи. За даними СБУ України, кількість кібератак на критичну інфраструктуру зросла з 800 до 4500 на рік після початку повномасштабного вторгнення [8]. Атаки на державні реєстри, системи управління та комунальну інфраструктуру безпосередньо перешкоджають виконанню функцій демократичними інститутами, підриваючи їхній авторитет в очах громадян.

Четвертий механізм – дестабілізація конституційного ладу через підтримку сепаратистських рухів і проксі-сил. В умовах гібридного конфлікту агресор сприяє виникненню квазідержавних утворень, що підривають суверенітет і територіальну цілісність – фундаментальні передумови функціонування демократичних інститутів. Сутнісним змістом гібридного наступу РФ у гуманітарній сфері, як констатує С. В. Присяжнюк, стали спроби маргіналізації української ідентичності через заперечення онтологічного статусу самої української культури [9, с. 78].

П'ятий механізм – економічний та енергетичний тиск. Через цілеспрямоване руйнування енергетичної інфраструктури та систематичні ракетні удари агресор прагне підірвати спроможність держави виконувати соціальні зобов'язання перед громадянами – пенсії, виплати, забезпечення безпеки. Неспроможність держави задовольняти базові потреби населення безпосередньо б'є по легітимності демократичних інститутів.

Ключовим емпіричним матеріалом для оцінки демократичної стійкості в умовах гібридної агресії є досвід України після 24 лютого 2022 року. Звіт DRI, ЦППР та Коаліції РПР (2024) констатує: попри безпрецедентний тиск повномасштабного вторгнення, ключові демократичні інститути – парламент, уряд, судова система, місцеве самоврядування, громадянське суспільство та медіа – зберегли функціональність [1]. Це є унікальним прикладом у новітній міжнародній практиці.

Верховна Рада України продовжила законотворчу діяльність в умовах воєнного стану: ухвалювалися закони у сфері мобілізації, відновлення зруйнованої інфраструктури, інтеграції з ЄС. Збережено основні демократичні форми та процедури законотворчого процесу, підтримано відновлення «Години запитань до уряду» й доступ журналістів до парламенту. Виконавча влада забезпечила безперервне функціонування державного управління навіть у найгостріший початковий період, коли низка аналітиків прогнозувала стрімкий колапс державного апарату.

Особливо важливою є стійкість місцевого самоврядування. За результатами дослідження Центру розвитку інновацій (лютий 2024 р.), 56,4 % опитаних громадян відзначили посилення взаємодії між мешканцями й органами місцевого самоврядування під час війни; понад 20 % об'єднаних територіальних громад реалізовували громадський бюджет у 2023 році [10]. Децентралізація, здійснена в попередні роки, виявилась одним із ключових факторів інституційної стійкості.

Громадянське суспільство продемонструвало неочікувану для багатьох спостерігачів спроможність до самоорганізації: волонтерські мережі, краудфандингові платформи для армії, ініціативи з документування воєнних злочинів, моніторинг виконання влади своїх обіцянок. Медіасфера, попри масштабні втрати, загалом зберегла плюралізм і продовжила виконувати функцію суспільного контролю.

Водночас слід відзначити й ризики та виклики, на які звертає увагу науково-аналітична спільнота. Воєнний стан неминуче передбачає обмеження окремих прав і свобод. Міжнародне право визнає, що під час війни демократичні інститути можуть функціонувати в обмеженому режимі, однак лише за необхідності та у визначених межах [1]. Проблемними залишаються питання прозорості ухвалення рішень, доступу до публічної інформації та механізмів підзвітності виконавчої влади.

Аналіз досвіду України та порівняльних досліджень дає змогу виокремити ключові фактори, що обумовлюють стійкість демократичних інститутів в умовах гібридних загроз.

Перший фактор – якість інституційного дизайну. Демократія є стійкою тоді, коли її інститути «рутинізовані», а їх «повалення» стає надто ризикованим для будь-яких акторів. Децентралізація управління, розподіл повноважень між гілками влади, наявність незалежних наглядових механізмів – усе це підвищує загальну резистентність системи [12].

Другий фактор – гуманітарна стійкість. С. В. Присяжнюк доводить, що гуманітарна політика, яка охоплює мовно-освітні та культурно-виховні аспекти, здатна виступити стримувальним фактором щодо гібридної інформаційної агресії [9, с. 235]. Формування стійкої національної ідентичності та системи цінностей забезпечує суспільний імунітет до деструктивних наративів агресора. Це підтверджується як досвідом України, так і досвідом скандинавських держав і країн Балтії.

Третій фактор – консолідація громадянського суспільства. Громадянське суспільство відіграє роль «другої лінії оборони» демократичних цінностей, коли офіційні інститути перебувають під тиском. В умовах гібридної агресії волонтерський рух, незалежні медіа, організації з перевірки фактів (fact-checking) і правозахисні структури виконують функції, які держава не завжди спроможна забезпечити самостійно.

Четвертий фактор – інформаційна стійкість та кібербезпека. С. М. Дерев'янку, досліджуючи інформаційно-безпековий вимір гібридних воєн, стверджує, що ефективна інформаційна безпека держави вимагає не тільки технічних, але й правових та медіаосвітніх заходів, спрямованих на формування критичного мислення громадян [11, с. 29]. Медіаграмотність населення як масштабний державно-суспільний проект стає необхідною умовою захисту демократичного простору.

П'ятий фактор – міжнародна підтримка та євроінтеграційний курс. Зовнішній рамковий тиск у формі вимог і стандартів ЄС виявляється важливим стабілізуючим фактором. Реформи, здійснені в рамках підготовки до членства в ЄС, – у сфері антикорупційного законодавства, судової реформи, децентралізації – безпосередньо зміцнюють стійкість демократичних інститутів. Водночас гібридна агресія проти України стала каталізатором трансформації самого ЄС у напрямі більш активної позиції щодо захисту демократичного ладу у своєму сусідстві.

Проведене дослідження дає можливість сформулювати такі висновки. По-перше, гібридна війна є комплексним феноменом, що поєднує конвенційні й асиметричні дії, спрямовані передусім на підірвання інституційної спроможності та легітимності демократичних держав. Інституційна ерозія, а не пряме військове знищення, є стратегічною метою гібридної агресії.

По-друге, демократичні інститути є одночасно найбільш вразливими (через їхню відкритість, конкурентність і плюралізм) і найбільш стійкими (через децентралізованість, суспільну укоріненість і міжнародну підтримку) перед гібридними загрозами. Вразливість і стійкість існують у діалектичній єдності.

По-третє, досвід України після 2022 року засвідчив, що демократична стійкість в умовах гібридної агресії є реальністю, а не лише теоретичним конструктом. Збереження

функціональності ключових демократичних інститутів в умовах повномасштабної війни є безпрецедентним і має стати предметом ширшого компаративного аналізу.

По-четверте, забезпечення демократичної стійкості потребує системного підходу, що передбачає: якісний інституційний дизайн із вбудованими механізмами стійкості; розвиток гуманітарної стійкості через освіту, культуру та формування національної ідентичності; розбудову потужного громадянського суспільства; системну інформаційну безпеку й медіаграмотність; активну міжнародну інтеграцію як зовнішній стабілізуючий фактор.

Перспективами подальшого дослідження є компаративний аналіз механізмів демократичної стійкості в різних державах, що зіткнулися з гібридними загрозами (Естонія, Фінляндія, Польща), а також розробка конкретних інституційних моделей зміцнення демократії в умовах тривалого гібридного конфлікту.

Список використаної літератури

1. Democracy Reporting International, Центр політико-правових реформ, Коаліція Реанімаційний пакет реформ. Огляд демократичних інститутів України під час війни. Проміжний звіт 2024. Київ : DRI, 2024. URL : <https://pravo.org.ua/books/ukraine-s-democratic-institutions-during-the-war-a-check-up/> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Узденова Ю. М. Гібридна війна: сутність, складові та ключові поняття. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 4. С. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.4/26>.
3. Дерев'яно І. П. Гібридна війна як різновид асиметричних дій. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2023. № 11. С. 6–16. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278396>.
4. Волянюк О., Дроздок Я. (Не)гібридна війна: політичні, ідеологічні, інформаційні виміри. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2023. Вип. 33. С. 8–17.
5. Горбатенко В. П. Російська модель «безмежної» гібридної війни: основні характеристики. *Політичне життя*. 2024. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/16085> (дата звернення: 01.03.2026). DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.2.1>.
6. Гарькавий Є. М., Рубель К. В. Механізми ведення гібридної війни у гуманітарній сфері. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2024. С. 30–35. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/16346> (дата звернення: 01.03.2026).
7. Українське суспільство в умовах війни : колективна монографія / С. Дем'янок, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.
8. Кількість кібератак на критичну інфраструктуру України зросла з 800 до 4500: СБУ назвала організаторів. *Мінфін* : вебсайт. 2024. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/05/07/126427603/> (дата звернення: 01.03.2026).
9. Присяжнюк С. В. Гуманітарна політика України як стримуючий фактор гібридної агресії рф. *Політологічний вісник*. 2023. № 91. С. 229–237. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2023.91.229-237>.
10. Результати дослідження стану демократії участі під час повномасштабної війни на місцевому рівні. Центр розвитку інновацій. Лютий 2024. URL: <https://cid.center/results-study-of-the-state-of-democracy-participation/> (дата звернення: 01.03.2026).
11. Дерев'яно С. М. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. № 18. С. 25–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-11>.

12. Сашук Г. М. Державне регулювання гуманітарної політики в умовах гібридної війни. *Політологічний вісник*. 2024. № 92. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-881X.2024.92.313-321>.

IMPACT OF HYBRID WARS ON THE RESILIENCE OF DEMOCRATIC INSTITUTIONS

Mariia Popravka

*Odesa National I. I. Mechnikov University,
Department of Political Science,
Dvorianska St., 2, 65082, Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0003-6151-8540>*

The article examines the impact of hybrid warfare on the resilience of democratic institutions in the context of contemporary geopolitical transformations. The relevance of the topic is determined by the fact that the hybrid aggression of the Russian Federation against Ukraine, which began in 2014 and intensified dramatically following the full-scale invasion on February 24, 2022, has revealed new dimensions of threats to democratic states. The article provides an analysis of the conceptual apparatus of “hybrid war”, identifying its key components – information and psychological operations, cyberattacks, economic coercion, proxy force support, and destabilization of socio-political processes. It is established that hybrid war is a special type of armed conflict in which symmetric and asymmetric actions collide, enabling the aggressor to neutralize the adversary’s conventional advantages. The mechanisms by which hybrid threats affect democratic institutions are examined: the erosion of citizens’ trust in state structures, the degradation of the media environment through disinformation and propaganda, the discrediting of electoral processes, and the destabilization of constitutional order. Based on the analysis of Ukraine’s experience, it is established that despite the unprecedented pressure of full-scale aggression, key democratic institutions – parliament, government, judiciary, local self-government, civil society, and media – have preserved their functionality and effectiveness. The role of humanitarian policy as a deterrent to hybrid aggression is analyzed, as well as the concept of “national resilience” as a response to hybrid threats. The institutional mechanisms for countering hybrid threats in Ukraine and within the European integration process are studied. The conclusion is drawn that democratic resilience in the conditions of hybrid warfare is achieved through a combination of effective institutional design, consolidation of civil society, and international support. A conceptual model for strengthening democratic institutions in the face of hybrid threats is proposed.

Key words: hybrid war, democratic institutions, institutional resilience, information security, Ukraine, national resilience, cybersecurity, disinformation, democracy in wartime.

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026